

KAROL NANDRÁSKY:**Ježiš a súčasnosť**

Bratislava: Vydavateľstvo Q111 2010, 419 s.

Keď som pred niekoľkými rokmi písal o filozofii prof. Karola Nandráškeho, známeho súčasného slovenského evanjelického teológa, tušil som, že o ňom nepíšem posledný raz. K. Nandrásky bol už vtedy známy svojím teologickým novátorstvom, až buričstvom a dalo sa predpokladať, že bude v tom ešte pokračovať. Potvrdilo sa mi to, keď mi teraz venoval svoju najnovšiu knihu *Ježiš a súčasnosť*. Začítal som sa do nej a bol som príjemne prekvapený. To, ako podáva Ježiša, mi ho oživilo, zaktualizovalo, povedal by som, že ho znovu vzkriesilo z mŕtvych. A dozaista nielen mne, ale aj viacerým čitateľom tejto knihy. Je to nový pohľad, z ortodoxného hľadiska zase iste buričský, no myslím si, že pre časť veriacich, a dokonca i neveriacich, prijateľný a znovu príťažlivý. V avantgardnej luteránskej a inej nekatolíckej teológii nie je síce takéto novátorstvo už novinkou, ale na nábožensky konzervatívnom Slovensku nepochybne áno.

Aby autor mohol zdôvodnene povedať, čo si myslí, predoslal svoju prácu dôkladnejšou filozofickou prípravou. Hlásí sa k postmodernistickej a postmetafyzickej filozofii a jeho hlavným filozofickým sprievodcom nie je nik iný než Nietzsche – doteraz najprenikavejší kritik kresťanstva, ktorý spomedzi všetkých kritikov najviac prinútil mnohých kresťanských teológov opustiť klasickú predstavu židovsko-kresťanského Boha a vytvoriť si novú. Aj K. Nandrásky má modernejšiu predstavu Boha, ale nejde mu tak o neho, ako skôr o Ježiša, ktorého spája s Bohom tiež novým spôsobom. Keď si však náš autor zvolil za svojho sprievodcu a oporu Nietzscheho – ktorý má aj najväčšiu zásluhu na vzniku postmetafyzickej filozofie –, predsa len si ho musel prispôbiť svojmu postoju. Hoci Nietzsche vyhlásil, že Boh je mŕtvy, K. Nandrásky tvrdí, že tým chce povedať len toľko, že Boh zomrel iba v povedomí ľudí európskej kultúry (s. 26), lebo cirkevná ortodoxia a dogmatizmus ho umŕtvili, urobili zo živej a činnej bytosti metafyzického kostlivca a múmiu. Inak je podľa autora Nietzsche jadrú samého kresťanstva, ako ho hlásal Ježiš, priaznivo naklonený. O tom budem však hovoriť neskôr. Spolu s Nietzscheom sa sám nazýva perspektivistom, ba aj Ježiš podľa neho zmýšľal perspektivisticky a postmodernisticky.

Boh ako taký je živý, hovorí autor, existuje nezávisle od človeka, ale nie je to starý Boh, žije s človekom a napokon aj v ňom. Nie je teda transcendentnou, človeku protikladnou, večnou, nemennou a inou bytosťou, akú sa cirkvi z neho podarilo urobiť, keď ho stvárnila podľa starogréckej, predovšetkým platónskej metafyziky. Boh sa mení, má dejiny, zhadzuje starú kožu a lieni sa v myšliach ľudí, ako hovorí autor spolu s Nietzscheom. Nezjavuje sa však, jeho životopis je v jeho diele. Autor už dávnejšie tvrdil, že Jeruzalem nemá nič spoločné s Aténami, a teraz to znovu variuje. Pravé, biblické kresťanstvo je obsiahnuté v Starej zmluve, ktorá nie je zaťažaná gréckou filozofiou, aj Ježiš „myslel a vyjadroval sa v štruktúrach hebrejskej kultúry“ (s. 59), no jeho poslanstvo je celkom

prekryté cirkevnou metafyzikou. Cirkev – viac katolícka, lebo je staršia, ale aj evanjelická – si neveľmi všímala živého Ježiša, urobila z jeho prekrútených slov dogmu, neomylnú, nadčasovo platnú náuku, kládla a stále kladie na vieru v ňu a jej formálne poslúchanie väčší dôraz ako na snahu pochopiť Ježiša zo zmyslu jeho konania a symboliky jeho slov. Urobila ho synom Božím, stotožňujúcim sa s Bohom-otcom, pripísala mu tvorbu zázrakov, zmŕtvychvstanie, nanebovstúpenie a iné nadprirodzenosti, lebo nepochopila, že Nová zmluva je dobová mýtotorba evanjelistov, že ide o metafory atď.

Preto sa K. Nandrásky podujíma Ježiša od tohto všetkého očistiť. Prechádza pritom „od statického k procesuálnemu chápaniu sveta“ (s. 33), čo znamená, že všetko je v pohybe, nič nie je nemenné, všetko je determinované podmienkami svojho vzniku, je miestne a dobové – a také sú aj dogmy, náuka, viera. Nejestvuje statická neomylnosť, podmienená je aj pravda, ktorá nejestvuje ako taká, ale sa tvorí, nejestvujú ani všeobecné a večne platné pravdy atď. A na tvorbe textov, právd a na ich výklade sa nevyhnutne zúčastňuje celá osobnosť autora. Tak si K. Nandrásky pripravuje pôdu pre svoj výklad. Ako teda chápe pôvodného, originálneho Ježiša? Uvediem aspoň niekoľko príkladov.

Vidí v ňom človeka, u ktorého bolo v jeho pôvode, myslení a konaní všetko len ľudské. O ňom samom nevieme vlastne takmer nič a teológovia sa zhodujú len v tom, že bol potulným kazateľom. Mnoho ostatného bolo k nemu pribásnené a prifantazírované na základe toho, že evanjelisti v ňom videli veľkú, ba nadprirodzenú bytosť a rozprávali o ňom nadneseným, obrazným štýlom, chápali ho primerane svojej dobe, v ktorej sa verilo ešte v zázraky, zjavenia, posadnutia, nadprirodzenú liečiteľskú moc atď. Evanjeliá sú vlastne umelecké diela. Všetko nadprirodzené, čo sa o Ježišovi hovorí, sú metafory, symboly, alegórie, pričom autor sa snaží nájsť v nich prirodzený základ, charakterizujúci Ježiša len ako mimoriadne ľudského človeka. Ježiš sám však tiež hovoril takým jazykom, o Bohu sa vyjadroval ako básnik a pričínal sa tak o nesprávne porozumenie svojich slov. Nebol len omylný, ale aj hriešny. Jazyk evanjelií je podľa K. Nandráškeho veľmi dôležitý, lebo podľa postmodernistov a postmetafyzikov žijeme bezprostredne len v ňom. Je to aj jeho názor.

Ježiš sa nenarodil z panny, počatím z Ducha Svätého, naopak, bol nemanželským synom Márie a Jozef sa jej ujal, keď už bola v požehnanom stave. Metafora, podľa ktorej Ježiš bol synom Božím, mala znamenať len toľko, že vedel v láske k druhým prekračovať seba. Symbolika inkarnácie, podľa ktorej sa Božie slovo stáva telom, znamená, že človek je schopný prechádzať premenou, ktorou sa z ľudí živočíchov stávajú synovia Boží, tiež prekračujúci láskou seba samých. Je to aj proces spásy v zmysle uvoľňovania prameňa ľudskosti v ľuďoch. Samo chápanie spásy cirkev zeschatologizovala, preložila do posmrtného života, pričom však ide o záchranu v pozemskom živote. Sám Ježiš neprekladal nič na nebesá ani do posmrtného života, hovoril o ňom len obrazne. Spasiteľ, spasiť znamená pôvodne dať priestor životu. K. Nandrásky nemá problémy so starými jazykmi, v ktorých boli písané evanjeliá a do ktorých sa prekladali, a môže sledovať etymológiu kľúčových slov kresťanstva. Príbeh o troch mudrcoch z Východu, ktorí sa prišli pokloniť narodenému Ježišovi, symbolizuje, že „každý človek, zbožný i „pohan“, môže objaviť hviezdu nádeje, ktorá nad nami svieti aj v tmavej noci... úzkostí, a vydať sa na cestu,

ktorú mu ukazuje. Ak ju nasledujeme, nájdeme betlehemske dieťa, ktoré sa chce narodiť v nás, aby sme sa aj my stali láskyplnými, vianočnými ľuďmi“ (s. 71). Autor sám hovorí, a nielen v tomto diele, kvetnatou a bohatou metaforickou rečou, azda aj preto, lebo, ako konštatuje aj v súlade s postmetafyzikmi a samotným Nietzsche, „len zrak srdca a poézie preniká hlbšie a môže uzrieť pod ním najhlbšie ľudské túžby“ (s. 71). Divy evanjelií sú tiež len legendárne vyzdobené príbehy, ktoré sa ničím nelíšia od pohanských divov a ktoré sú vlastne obrazmi transponovanými do podoby činov. Tak divy uzdravenia ukazujú, ako uzdravujúco pôsobí viera v živote človeka zoči-voči chorobám vyvolaným strachom.

K. Nandrásky sa zhoduje s Nietzsche aj v názore, že k likvidácii kresťanstva došlo hneď v ranej cirkvi – čo má podľa Nietzscheho na svedomí apoštol Pavol – v súvislosti s otázkou, ako mohol Boh dopustiť popravu svojho syna. Nietzsche vyčíta kresťanstvu najodpornejšie a najbarbarskejšie pohanstvo: učenie, že Boh obetoval nevinného za hriechy vinných, totiž tých, čo dali ukrižovať Krista, a autor to rozvíja ďalej. Ak to urobil Boh, hovorí, ospravedlňuje sa tým cirkevné zabíjanie heretikov, bosoriek a diablom posadnutých. A vstupuje do svedomia predstaviteľom konvenčného kresťanstva, ktorí „sa musia sebakriticky pýtať, či doteraz hlásanou podobou vysvetľovania Ježišovej popravy ako násilím spečatenom zmierujúcim výkone Boha nenapomáhali praktikám násilia a nezvyšovali tým utrpenie vo svete“ (s. 248). Boh nijako pri Ježišovej poprave neasistoval, tvrdí autor.

K. Nandrásky pracuje s veľkým aparátom, opiera sa o rôznych teológov, aj katolíckych, o filozofov, ba často zabieha aj do beletrie, ktorou ilustruje svoje tvrdenia. A častejšie aj aktualizuje, porovnáva „pax romana“ z Ježišových čias, s dnešným „pax americana“ a nachádza veľké paralely, takže obrodenný Ježiš sa má znovu zrodiť v našom mravnom konaní ako zas čias „pax romana“. Zčať s obrodou treba hneď a nečakať, kým čas dozrie a pod., ako hlásajú ortodoxní teológovia. Dielo K. Nandráskeho miestami priam srší novými a podnetnými myšlienkami, a to aj filozofickými, nemôžem ich tu však rozvádzať.

Prirodzene, mám aj výhrady. Týkajú sa predovšetkým metafyziky, ktorú K. Nandrásky vehementne odsudzuje. Myslím si, že oprávnene, nie je však dôsledný. Metafyzikou je u neho sama existencia Boha. Dozaista, zbavil metafyziky donedávne predstavy o Bohu, ale nie jeho samého. Nejde o to, že Boh sa mení, že nie je vo večnosti, ale v časnosti, že je aj v človeku, že žije vo svojom diele, lebo naskrze nemáme k nemu bezprostredný prístup a môžeme len veriť, že je taký. To je však nábožensko-teologická metafyzika. Chápem, že autor ako teológ sa nemôže tohto svojho hlavného oporného bodu vzdať, no ako antimetafyzik by sa mal s týmto problémom vyrovnáť.

Inak Nietzsche veľmi pomohol v jeho radikálnom boji proti starému kresťanstvu, ale myslím si, že autor mu miestami dobre neporozumel. Ak Nietzsche hovorí, že Boh je mŕtvy, znamená to, že je mŕtvy aj ako taký, a nielen v povedomí ľudí európskej kultúry. Svedčí o tom celý Nietzscheho filozofický postoj a mnoho výrokov, z ktorých tu uvediem len jeden, a to z *Antikrista*, diela, o ktoré sa autor častejšie opiera: „... nenachádzame boha ani v dejinách, ani v prírode, ani za prírodou...“ (§ 47). Ak Nietzsche hovorí, že

starý Boh je mŕtvy a že príde nový, nehovorí tým že bude existovať objektívne, ale zase len vo viere. Keby Nietzsche bol veril v Boha, nebol by to už Nietzsche. Ale je pravda, že Nietzsche bol jadrú kresťanstva priaznivo naklonený, keď povedal, že „pravé, pôvodné kresťanstvo bude v každej dobe možné“ – tak znie aj jedno motto jeho knihy. Podľa Nietzscheho Ježiš bol jediný kresťan, lebo sa neopieral o vieru, ale žil tak, ako hovoril. Potvrdila to jeho prax, a nie viera. A to bude vždy možné. Ježišov život teda tiež nie je dôkazom existencie Boha, lebo prax ani viera ju nemôžu dokázať. A Nietzsche sa z viery vysmieva, lebo ostatní kresťania sa držia práve len tej a to im stačí. V praxi nie sú kresťanmi.

Ostatných pripomienok a otázok sa vzdám. Vcelku pokladám toto dielo K. Nandraskeho v našich pomeroch za veľmi prínosné, novátorské a potrebné. Len aby toto semeno padlo ozaj na úrodnú pôdu, a nie na skalú, ako sa dá predpokladať.

Teodor Münz

PhDr. Teodor Münz, CSc.
Na úvrati 37
821 04 Bratislava 2
SR
e-mail: teodor.munz @gmail.com

HUBERT L. DREYFUS – PAUL RABINOW:

Michel Foucault – za hranicami strukturalizmu a hermeneutiky

Praha: Herrmann & synové 2010, 392 s.

Preklad: Jan Hasala, Lucie Nová, Stanislav Polášek, Pavel Toman

Ústrednou snahou autorov Dreyfusa a Rabinowa je popri opise sporu o štrukturalistický charakter Foucaultovho diela a prekonávania systematického skúmania človeka smermi, akými sú fenomenológia, štrukturalizmus a hermeneutika, predovšetkým poukázať na posun od myslenia konečnosti ako dosiahnuteľnej pravdy k rôznosti prístupov, ktoré túto zrejmu transparentnosť narušujú. Foucaultovo dielo je súhrnom prístupov, ktoré zodpovedajú uvedenej požiadavke, avšak práve vo svojej prezentácii archeológie ako kritickej metódy „odhaľovania“ reálnej funkcie diskurzu sa pravdepodobne skrýva subtilná analytika konečnosti, vedúca k otázke pôvodu, ktorá bola podľa pôvodného predpokladu prekonaná. Odkrývanie významov a právd vedúcich k odhaleniu onoho skrytého mysleného, či skôr pred/pokladaného pôvodu označujú autori ricœurovským pojmom „hermeneutika podozrievania“.

Dreyfus a Rabinow vo vzťahu k problému diferenciacie štrukturalizmu na atomistický a holistický (diachrónny), vyzdvihujú u Foucaulta prevažujúce holistické stanovisko.